

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

ORTAÖĞRETİM
DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI DERSİ
ÖĞRETİM PROGRAMI

ANKARA 2013

İÇİNDEKİLER

<i>GİRİŞ</i>	1
<i>GENEL AMAÇLAR</i>	3
<i>İÇERİĞİN KAPSAMI VE DÜZENİ</i>	4
<i>ÖĞRENME VE ÖĞRETME SÜRECİ</i>	7
<i>ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME</i>	14
<i>TEMA VE KAZANIMLAR</i>	17
<i>Öğretim Programının Temalarına Ait Kazanım Sayıları ve Oranları</i>	24
<i>KAYNAKÇA</i>	25

GİRİŞ

Çağdaş bir toplumun en önemli göstergeleri arasında; yerleşmiş bir demokrasi, gelişmiş bir insan hakları mekanizması, çoğulcu bir anlayış ve uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi yer alır. Farklı şekillerde tanımlanabilen demokrasi, en basit şekliyle “halkın, halk tarafından halk için yönetilmesi” olarak tanımlanabilir. İnsan hakları; temelde insanlık onurunu korumayı amaçlayan, insan olması nedeniyle herkesin sahip olduğu vazgeçilemez ve devredilemez evrensel haklardır. Çoğulculuk; çeşitli düşünce ve eğilimlerin değerli kabul edildiği, korunması gerektiği ve temsil edilme hakkına sahip olduğu kabul edilen bir anlayıştır. Uyuşmazlık ise basit bir fikir ayrılığından şiddet içeren eylemlere kadar bir dizi durum, olay, süreç ve fiilleri kapsar. Literatürde bu üç kavramın varlığının kültürel olduğu ileri sürülse de tecrübeler göstermiştir ki eğitim, bu kavramların bir toplumda gelişmesinde ve yerleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Demokrasi, sadece bir politik yapı veya yönetim sistemi değil, aynı zamanda bir yaşam tarzıdır. John Dewey’in belirttiği gibi demokrasi, bir yönetim yapısından daha fazla bir anlam ifade etmektedir; demokrasi, temelde ortak deneyimleri ve birlikte yaşamayı kapsamaktadır. Bir ülkede demokrasinin işleyebilmesi için yönetim sisteminin demokratik olması yetmez, onu yürütecek insanların demokrasinin gerektirdiği bilgi, değer, tutum ve becerilerle donatılmış olması gerekir. Demokratik bir toplumda vatandaş; sahip olduğu bilgi, beceri, değer ve tutumları eleştirel bir bakış açısıyla gözden geçiren, kararlarına bu eleştirel düşünme süzgecinden geçen doğru bilgilere dayalı olarak akıl yürütme sonucunda ulaşan, katılımcı, aktif, özgür ve özerk olmalıdır. Toplumda demokrasinin yerleşebilmesi ve gelişebilmesi, o toplumdaki insan davranışlarının örüntüsü olan kültürün demokratikleşmesini zorunlu kılmaktadır. Demokrasinin yerleşmesi ve gelişmesi, demokratik kültürün ailede, okulda, çevrede ve toplumda yaşanmasıyla mümkün olur. Peki aile, okul, çevre ve toplumda bu demokratik kültür nasıl yerleşip gelişecektir? Aile ve medya gibi kurumların demokratik bir kültürün oluşmasında katkısı olmakla birlikte, okulun bu sürece katkısı oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Okullar, öğrencilere demokratik kültürün gerektirdiği ortak bilgi, beceri ve değerleri sunarak onların demokratik sürece daha aktif katılan bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olur.

Genelde eğitim, özelde okul, demokrasi kültürünün gelişmesine çok önemli katkılar sunabilir. Öncelikle öğrencilerin okulda demokrasi anlayışı ve onun temel ilkeleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmaları gerekir, ancak okulun görevi yalnızca bu bilgi ve anlayışı kazandırmakla sınırlı değildir. Okulda demokrasi, bu ilke ve değerlerin yaşama geçirilmesini gerektirir. Bununla birlikte, davranışların sağlam bir bilgi temeline dayanması da gerekir. Başka bir ifade ile demokrasi; bilgiye dayanan, değer temelli aktif vatandaşlık becerilerinin yaşama geçirildiği bir ortam gerektirir.

Sınıf içinde kullanılan öğrenme yöntem ve tekniklerinin öğrenci özerkliğini ve katılımını destekler nitelikte olması, okullarda demokrasi kültürünün gelişmesine katkı sağlayacaktır. Öğretim programının demokrasi ve onun değerleriyle ilgili temel kavram ve ilkeleri içermesi yanında, içeriğinin öğrencilerin aktif katılımı yoluyla özgürce tartışabilecekleri bir ortamda öğrenmelerine fırsat tanınması gerekir. Bu ortamı demokratikleştirecek koşullardan birisi de, öğretmen ile öğrenci arasındaki ve öğrencilerin aralarındaki iletişimidir. Sınıfta herkesin haklarını özgürce kullanabildiği, şiddetten uzak, sevgi ve saygıya dayalı, hoşgörülü, çok yönlü bir iletişimin kurulması gerekir. Ayrıca demokratik bir bireyde bulunması gereken eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, problem çözme, karar verme, araştırma gibi temel becerilerin kazandırılması

da demokrasi kültürü açısından önem taşımaktadır. Bu becerileri geliştirmeden bireylerden aktif birer vatandaş olarak topluma katılmalarını beklemek gerçekçi değildir.

Okulun demokrasi kültürüne katkı sağlayabileceği üçüncü bir alan ise okulun bir bütün olarak demokrasinin temel ilke ve değerlerinin yaşama geçirildiği demokratik bir ortam olarak düzenlenmesidir. Demokratik okul, sadece demokrasinin içerik olarak öğretildiği yer değil aynı zamanda yaşandığı yerdir. Eğer çocuklar ailede, okulda, toplumda aktif rol alacaklarsa, bu rolün gerektirdiği bilgi, değer ve becerileri okulda yaşayarak öğrenmelidirler. Zira eğitimin başarılı olabilmesi için öğrenilecek konunun yapılıp uygulamaya geçirilmesi gerekir. Bütün bu süreçlerin hayata geçirilmesiyle ancak çağdaş bir demokrasi anlayışı olan katılımcı ve çoğulcu demokrasiye ulaşılabilir.

İnsan hakları ve özgürlükler, demokrasinin odak noktasında yer almaktadır. İnsan hak ve özgürlüklerinden yoksun bir demokrasi; vatandaşın katılımcılıktan uzak, pasif bir obje haline getirildiği ve siyasi seçimlerle kamuflle edilmiş bir yönetimdir. Hak ve özgürlüklerin tanınması, korunması ve kullanılması demokratik kültürün yaşaması açısından son derece önemlidir. Okullar hak, özgürlük ve sorumlulukların ezberlenildiği yerler değil bizzat yaşandığı yerler olmalıdır. Öğrenciler, kendilerine verilen görev ve sorumlulukları sorgulamadan yerine getiren pasif vatandaşlar değil hak ve özgürlüklerini bilen, bunları kullanan ve çevresindekileri de kullanmaları için teşvik eden bireyler olarak yetişmelidirler. Okul, bir bütün olarak fiziksel koşullarından üyeleri arasındaki iletişime, karar alma süreçlerinden öğretim etkinliklerine kadar hak ve özgürlüklerin yaşandığı bir alan olmalıdır.

Bir toplumda demokrasi kültürünün gelişmesini engelleyen faktörler de vardır ve bunların başında uyuşmazlık ve çatışma gelmektedir. Çatışma demokratik değerlerin yıpranmasına ve demokrasi kültürünün gerilemesine neden olmaktadır. Bu nedenle gençlerin, her türlü uyuşmazlığı veya çatışmayı barışçıl yollarla çözümüleme becerilerini kazanmaları demokrasi kültürü açısından önemlidir.

Toplumlar; bireyler, gruplar, kurumlar ve bunların etkileşiminden oluşur. Bireyler ve gruplar bazı açılardan ortak özelliklere sahip olmakla birlikte, bazı açılardan da birbirlerinden farklıdırlar. Bu farklılıkların demokratik bir toplumda bir çeşitlilik olarak görülmesi ve çoğulcu bir anlayışla kabul edilmesi gerekir. Yeni yetişen kuşağın ister bireysel ister gruplara özgü farklılıkları olsun, bu farklılıkları ötekileştirmeden, eşit ve saygıya değer görmesi, demokratik kültürün vazgeçilmezlerindendir. Devletin bu farklılıkları yasal anlamda eşit kabul etmesi demokrasinin gelişimi için yeterli değildir. Birey ve grupların da diğerlerini, eşit ve bir bütünün parçası olarak görmesi gerekir. Bu bağlamda hoşgörü; ön yargı, toplumsal dışlama ve ayrımcılıkla mücadele gibi değer ve becerilerin gençlere kazandırılması demokrasinin sağlıklı işlenmesi ve gelişmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

Sonuç olarak, gençlerin demokratik sürece bilgiye dayalı, değer temelli aktif bir vatandaş olarak katılabilmeleri için demokrasinin gerektirdiği bilgi, değer, tutum ve becerilerle donatılması gerekir. Bu bilgi, değer, tutum ve becerilerin kazanılabileceği en önemli yerlerden biri okuldur. Okulun genel amacı, yeni yetişen kuşağı demokrasinin gerektirdiği bilgi, değer ve becerilerle donatmaksa da demokrasi ve insan haklarıyla ilgili temel kavram, değer ve aktif vatandaşlık becerilerinin geliştirileceği bir derse ihtiyaç vardır. Demokrasi ve insan hakları ile ilgili temel

kavram, bilgi, değer ve becerilerin ęrencilere kazandırılması amacıyla Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi ğretim Programı hazırlanmıştır.

GENEL AMAÇLAR

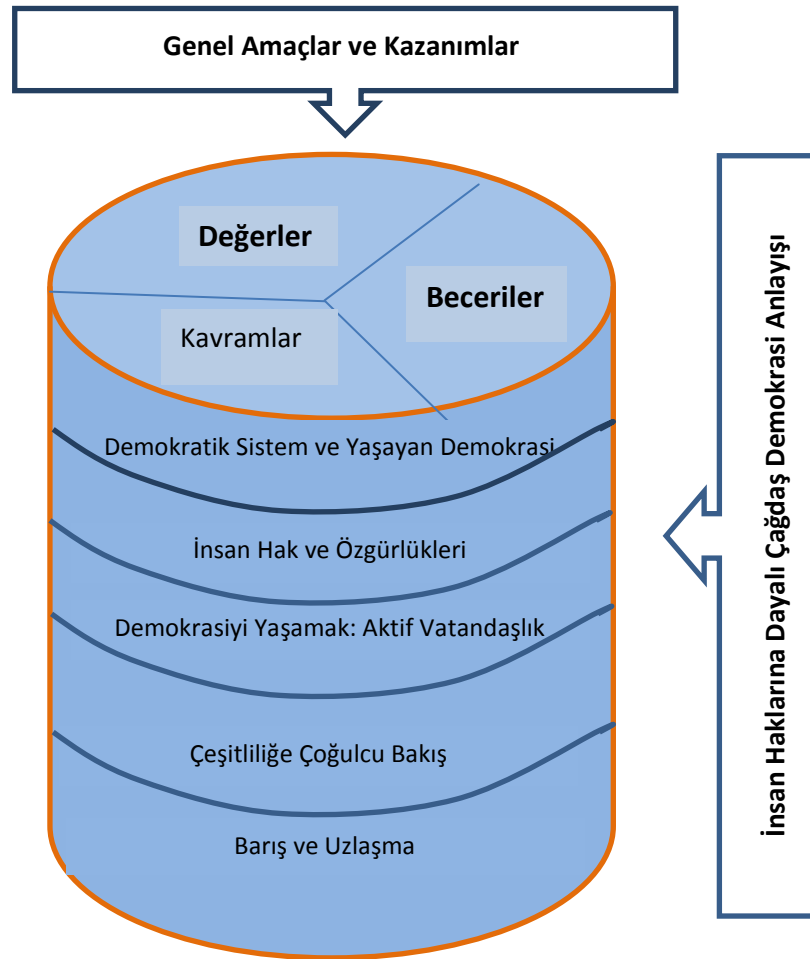
Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi ğretim Programı, Türk Millî Eğitimi'nin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak ęrencilerin;

1. Demokratik devlet yapısının işleyişi ile aile, okul ve toplumsal çevrede demokrasi kültürünün yaşatılması için gerekli koşulları tanımaları,
2. İnsan hak ve özgürlüklerini ve bunların demokratik yaşamdaki yerini ve önemini anlamaları,
3. Doğru ve güvenilir bilgiye dayalı akıl yürütme sürecini işleterek etik ilkeler doğrultusunda demokratik hayata aktif olarak katılmaları,
4. n yargıların etkisinde kalmadan demokratik kültürde bir zenginlik olarak kabul edilen çeşitliliğin yaşatılması ve geliştirilmesinde aktif rol almaları,
5. Yaşamın her alanında barış ve uzlaşma kültürünün oluşması ve gelişmesine katkı sağlayarak çatışmalara barışçıl zmler aramaları,
6. Hak ve özgürlüklerini yaşama geçirmeleri ve savunmaları için görev ve sorumluluklarının bilincinde olmaları ve bunları korumayı içtenlikle istemeleri,
7. Özgür ve özerk bireyler olarak toplumsal yaşama aktif olarak katılmaya istekli olmaları,
8. eşitliliği kültürel bir zenginlik kabul ederek toplumun bir arada barış ve uzlaşı içinde yaşamasını istemeleri amaçlanmaktadır.

İÇERİĞİN KAPSAMI VE DÜZENİ

Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin bilgiye dayalı, değer temelli aktif vatandaşlar olarak yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Bu temel anlayış çerçevesinde programın kapsamı, beş ana temada organize edilmiş bilgi, değer ve becerilerden oluşmaktadır. Temaların kaynağını, insan haklarına dayalı çağdaş demokrasi anlayışı ve bu anlayışı davranışlarıyla yaşama geçirecek aktif demokratik vatandaşların sahip olması gereken bilgi, değer ve beceriler oluşturmaktadır. Seçilen tema ile ilgili kavram, değer ve becerilerin programın genel amaçları ve kazanımlarıyla tutarlı olmasına da ayrıca dikkat edilmiştir. Bu temalara; öğrenci, öğretmen, akademisyen ve ilgili sivil toplum örgütleri temsilcilerinin görüşleri, yurt içi ve dışı kaynaklı literatürün taranmasından elde edilen verilerin sentezi sonucunda ulaşılmıştır.

Temaların kavram, değer ve becerilerle etkileşimi Şekil 1’de görülmektedir.

Şekil 1: Temaların kavram, değer ve becerilerle etkileşimi

Demokratik Sistem ve Yaşayan Demokrasi: Bu tema, demokrasinin anlamını içermektedir. Demokrasinin sadece bir yönetim sistemi olmadığı, aynı zamanda bir yaşam biçimi olduğu gerçeğinden hareketle; demokratik birey, demokratik toplum ve demokratik devlet ilişkisi temanın temel örüntüsünü oluşturmaktadır. Demokrasinin temel ilke ve değerleriyle birlikte, farklı uygulama biçimleri ve ülkemizdeki demokratik sistemin temel yapısı da bu temanın kapsamı içinde ele alınmaktadır.

İnsan Hak ve Özgürlükleri: Bu temanın odak noktası, temel insan hakları ve özgürlükleridir. İnsanın etik bir varlık olduğu gerçeğinden hareketle, insan hak ve

özgürlüklerinin bilinmesi, tanınması, korunması ve kullanılması demokrasi kültürünün geliştirilmesi açısından son derece önemlidir. Bu nedenle, insan hak ve özgürlüklerinin tarihsel süreçte gelişimi ve demokrasi kültürüyle ilişkisi, bu temada ele alınan önemli boyutlardan biridir. Bu temada insan hak ve özgürlükleri, öğrenciler tarafından bilinmesi gereken soyut bilgiler olarak değil hayata geçirilmesi için sorumluluk hissedilmesi ve gerektiğinde harekete geçirilmesi gereken bir değerler bütünü olarak görülmektedir. İnsan hak ve özgürlüklerinin kullanılabilmesi için devletin vatandaşa, vatandaşın da devlete ve diğer insanlara karşı taşıması gereken sorumluluklar bu tema kapsamında yer almaktadır.

Demokrasiyi Yaşamak: Aktif Vatandaşlık: İnsan haklarına dayalı demokrasinin yaşayabilmesi ve gelişebilmesi, vatandaşların demokratik yaşama aktif katılımlarıyla mümkündür. Genç vatandaşlar olarak öğrencilerin içinde buldukları ortamlarda kendi konumlarına uygun siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel hayata aktif katılımları gerekir. Bu temada; insan hak ve özgürlüklerinin kullanılmasından, okul ve çevredeki karar alma süreçlerine katılıma; ekonomik yaşama aktif olarak katılımdan, doğal çevrenin korunmasına ve sivil topluma gönüllü katılıma kadar birçok alanda öğrencilerin aktif vatandaşlık becerileri yer almaktadır. Öğrencilerin dijital vatandaşlık kavramı kapsamında, etik ilkeler doğrultusunda bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak demokratik yaşama aktif katılımları da bu tema kapsamında ele alınmaktadır.

Çeşitliliğe Çoğulcu Bakış: İnsan haklarına dayalı çağdaş demokrasilerde düşünce, inanç, etnik vb. bireysel veya toplumsal çeşitlilik bir zenginlik olarak görülür ve çoğulcu bir anlayışla, tüm bireylerin veya grupların diğerini ötekileştirmeden birlikte yaşaması esastır. Öğrencilerde yerel, ulusal ve evrensel düzeyde, kültürel farklılıklara saygı duyarak ön yargı, toplumsal dışlama ve ayrımcılıkla mücadele edip eşit bireyler olarak birlikte yaşama anlayışı ve becerisi geliştirmek bu temanın ana kapsamını oluşturmaktadır. Bu temada ayrıca, çeşitlilikler ile birlikte yaşama anlayışını geliştirme açısından toplumdaki ortak değerlerin öğrencilere kazandırılması gerektiği üzerinde de durulmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yaşlı ve engelliler gibi dezavantajlı grupların topluma katılımlarıyla ilgili anlayış ve beceri geliştirme de bu temanın kapsamı içinde ele alınmaktadır.

Barış ve Uzlaşma: Demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi, bireyler ve gruplar arasındaki anlaşmazlıkların çatışma ve şiddete dönüşmeden çözülebilmesini gerektirir. Bunun yolu, öncelikle bireylerin kendisiyle barışık olmasından geçmektedir. Bu temada öğrencilere, kendisiyle barışık olma becerisini geliştirmenin yanında, başkalarıyla anlaşmazlıklarını uzlaşmacı bir tavırla barışçıl yollarla çözme becerisini kazandırmak amaçlanmaktadır. Ülkemizin dünya barışına katkıları ve uluslararası barışa katkıda bulunan kuruluşları tanıtmak, bu temanın kapsamı içinde ele alınmıştır. Ayrıca toplumda şiddetin en yoğun olarak görüldüğü spor, kadına ve çocuğa yönelik şiddet, mobbing gibi konularda öğrencilerde duyarlılık ve barışçıl çözümler arama becerileri geliştirmek de bu temanın kapsamı içindedir.

Programın genel amaç ve kazanımlarını gerçekleştirmek amacıyla, insan haklarına dayalı çağdaş demokrasi anlayışı doğrultusunda belirlenen temalar, temaların doğasına uygun olarak belirlenen kavram, değer ve becerilerden oluşmaktadır. Tablo 2’de her bir temaya ilişkin temel kavramlar, değerler ve beceriler sunulmuştur.

Tablo 1: Programın Temalarıyla İlgili Kavram, Değer ve Beceriler

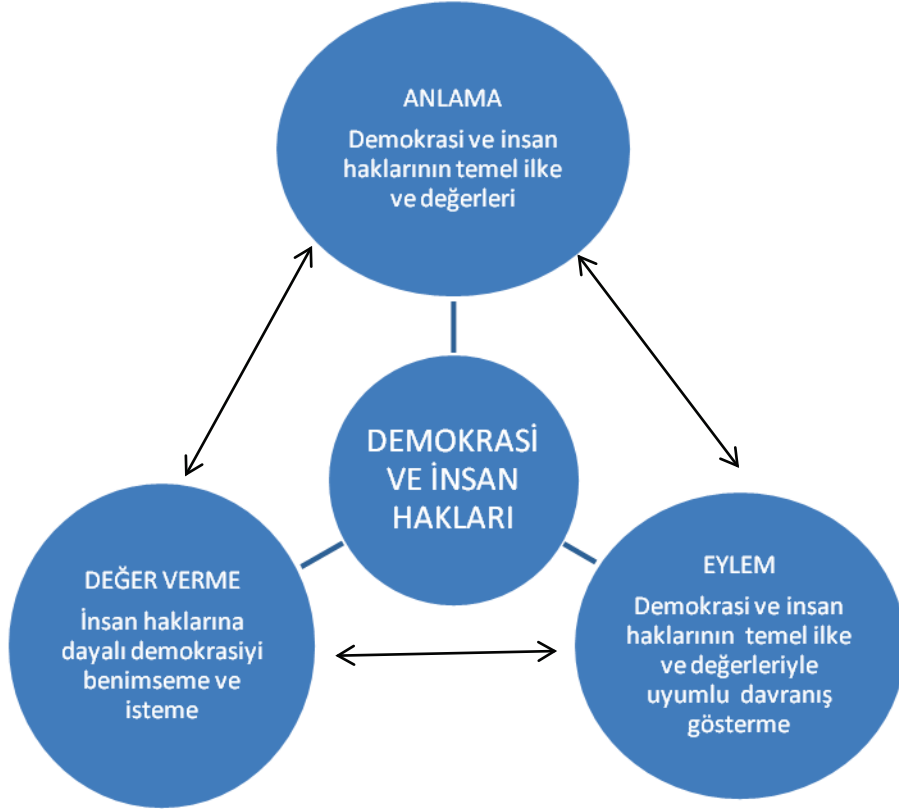
	DEMOKRATİK SİSTEM VE YAŞAYAN DEMOKRASİ	İNSAN HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ	DEMOKRASİYİ YAŞAMAK: AKTİF VATANDAŞLIK	ÇEŞİTLİLİĞE ÇOĞULCU BAKIŞ	BARIŞ VE UZLAŞMA
KAVRAMLAR	<ul style="list-style-type: none"> • Demokrasi • Demokratik vatandaş • Demokratik sistem • Demokrasi kültürü • Hukukun üstünlüğü • Çoğulculuk • Hesap verebilirlik • Kuvvetler ayrılığı • Şeffaflık • Laiklik 	<ul style="list-style-type: none"> • İnsan hakları • Eşitlik • Özgürlük • Etik • Sorumluluk 	<ul style="list-style-type: none"> • Aktif vatandaş • Özgür ve özerk birey • Bilinçli tüketim • Doğal çevre • Ekolojik denge • İnsan hakları • Özgürlük • Katılım • Aktif vatandaşlık • Dijital vatandaşlık • Dijital vatandaş 	<ul style="list-style-type: none"> • Çoğulculuk • Çeşitlilik • Toplumsal cinsiyet • Ön yargı • Sosyal dışlama • Ayrımcılık • Değer • Kalıp yargı • Dezavantajlı gruplar • Engellilik 	<ul style="list-style-type: none"> • Barış • Uzlaşma • Şiddet • Fanatizm • Siber zorbalık • İş yerinde psikolojik baskı (mobbing) • İçsel barış (bireysel barış-kendisiyle barışık olma) • Toplum ve doğayla barışık olma • Çatışma • Dünya barışı • İç savaş • Uluslararası toplum • Terör
BEÇERİLER	<ul style="list-style-type: none"> • Analiz • Çıkarımda bulunma • Eleştirel düşünme • İletişim • Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma 	<ul style="list-style-type: none"> • Araştırma • Yorumlama • Çıkarımda bulunma • Empati • Eleştirel düşünme • Ayrımcılığa duyarlı olma • Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma • Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma • Yaratıcı düşünme 	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal katılım • Girişimcilik • Haklarını kullanma • Sosyal uyum • Karar alma • Demokratik düşünme ve davranma • Çıkarımda bulunma • Planlama • Kaynakları etkili ve verimli kullanma • Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma • Eleştirel düşünme • Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma • Yorumlama • Yaratıcı düşünme 	<ul style="list-style-type: none"> • Empati • Birlikte yaşama • Sosyal katılım • Yorumlama • Karşılaştırma • Çıkarımda bulunma • Sosyal uyum 	<ul style="list-style-type: none"> • Gözlem • Araştırma • Yaratıcı düşünme • Problem çözme • Çatışma çözümü • Çıkarımda bulunma • İletişim • Sosyal katılım • Sosyal uyum • Birlikte yaşama • Girişimcilik • Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma • Empati • Eleştirel düşünme • Uzlaşma
DEĞERLER	<ul style="list-style-type: none"> • Eşitlik • Özgürlük • Adalet • Hoşgörü • Farklılıklara saygı 	<ul style="list-style-type: none"> • Etik değerlere bağlılık • Sorumluluk • Eşitlik • Hoşgörü • Öz saygı • Barış • Sevgi • Özgürlük • Adalet • Farklılıklara saygı • İnsan onuru 	<ul style="list-style-type: none"> • Eşitlik • Özgürlük • Adalet • Hoşgörü • Öz saygı • Onur • Barış • Sevgi • Saygı • Sorumluluk • Etik değerlere bağlılık • Farklılıklara saygı 	<ul style="list-style-type: none"> • Eşitlik • Barış • Sevgi • Onur • Sorumluluk • Yardımseverlik • Vatanseverlik • Farklılıklara saygı • Millî ve manevî değerlere duyarlı olma • Evrensel değerlere duyarlı olma • Dayanışma • Hoşgörü 	<ul style="list-style-type: none"> • Barış • Öz güven • Sorumluluk • Dayanışma • Adalet • Hoşgörü • Öz saygı • Onur • Sevgi • Farklılıklara saygı

ÖĞRENME ÖĞRETME SÜRECİ

Temel İlkeler

1. Bilgi, beceri ve değerlerin birlikte ele alınması: Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı, öğrencileri bilgiye dayalı, değer temelli aktif vatandaşlar olarak yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle öğrenciler hem okul içinde hem de okul dışında kendileri için yararlı bilgi, beceri, değer ve tutumlardan oluşan bilgi ağını bir bütünlük içinde öğrenmelidirler. Demokrasi ve insan hakları dersi öğrencilerin demokratik sürece aktif katılımcılar olarak yetişmesini sağlamaya odaklı bir ders olduğundan daha çok beceri temellidir; ancak insanın herhangi bir konuda bir eylem için doğru karar verebilmesi, o konuda doğru bilgiye sahip olması ve bu bilginin akıl yürütme süzgecinden geçirilmesine dayanmalıdır. Bu derste öğrencilere sunulacak öğrenme-öğretme etkinlikleri bilgi, beceri ve değerlerin birlikte ele alındığı öğrenme deneyimlerinden oluşturulmalıdır. Şekil 2’de bu süreç bir örnekle gösterilmiştir.

Şekil 2: Demokrasi ve insan hakları öğretiminde bilgi, beceri ve değer bütünlüğü

2. Bilgi, beceri ve değerlerin yaşama geçirilmesi: Demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi, öğrencileri geleceğin vatandaşları olarak hazırlamanın yanı sıra, onları genç vatandaşlar olarak görüp kendi yaşamlarında vatandaşlık becerilerini geliştirmeye odaklanmalıdır. Demokrasi, vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin temel ilkelerinden biri, öğrencileri yalnızca temel demokratik vatandaşlık bilgi, beceri ve değerleriyle donatmak değil onlara bizzat yaşamlarında kullanabilmeleri için fırsatlar yaratmaktır. Bu amaçla öğrencilere okulda öğrenci temsilcisi seçimlerine katılma, kendilerini ilgilendiren konularda karar alma süreçlerine katılma, hak ve özgürlüklerini sorumlu bir şekilde kullanma, sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına katılma vb. fırsatlar sunulmalıdır.

3. Öğrenme deneyimlerinin otantik olması: Demokrasi, vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin bir başka önemli ilkesi, öğrenme deneyimlerinin öğrencilerin gerçek hayatlarındaki yaşantılardan seçilme gereğidir. Öğrenciler günlük yaşamlarında çeşitli insan hakları ihlalleriyle, çevre sorunlarıyla, çeşitli anlaşmazlık ve çatışmalarla karşılaşmaktadır. Bu deneyimler öğrencilere demokrasiyi ve insan haklarını öğrenme fırsatları sunmaktadır. Okulun fiziki şartlarının engelli öğrencilerin haklarını ve özgürlüklerini kullanabilmesi için ne kadar uygun olduğu veya farklı düşünce, din ve etnik kökenli öğrencilerin farklılıklarının ne derece zenginlik olarak görüldüğü ve bu farklılıklara ne kadar saygı duyulduğu, vatandaşlık değer ve becerilerinin kazanımı için zengin birer öğrenme deneyimi sunmaktadır. Okul ve çevrede yaşanan sorunların bir kısmı hassas ve tartışmalı konular olabilir. Bu tür konular da öğrencilerin demokratik vatandaşlık yeterliklerini geliştirmesi açısından son derece önemlidir.

Gerçek yaşam deneyimlerine dayalı öğrenmenin diğer önemli bir boyutu da disiplinler arası bir nitelik taşımasıdır. Öğrenciler böylelikle konuları diğer derslerde öğrendikleriyle ilişkilendirme fırsatı yakalamış olurlar. Örneğin, bir fabrikanın zehirli atıklarını doğaya filtrelemeden gönderdiğini düşünelim. Bu hem bir çevre sorunu hem de biyoloji ve kimya ile ilgili bir konudur. Öğrenciler çevreyi korumak için gerekli eylem adımlarını belirlemeye çalışırken aynı zamanda biyoloji ve kimya ile ilgili bir konuda da bilgi sahibi olacaklardır. Bu nedenle mümkün olduğunca konuların diğer derslerle ilişkilendirilmesine özen gösterilmelidir.

4. Aktif öğrenme: Demokrasi, vatandaşlık ve insan hakları eğitimi öğrencilerin aktif vatandaşlar olarak yetişmesine odaklıdır. Bu nedenle demokrasi, vatandaşlık ve insan haklarını öğrenme yaklaşımı da aktif öğrenme odaklı olmak zorundadır. Aktif öğrenme; öğrenenin öğrenme sorumluluğunu aldığı, öğrenme sürecini kendisinin yönettiği, deneyimlerden anlam çıkarmaya odaklı bir öğrenme yaklaşımıdır. Öğretmenin bilgi, değer ve becerileri öğrenenlere sunmasıyla öğrenenin öğrenme sorumluluğunu alması ve deneyimlerden anlam çıkarması mümkün değildir. Bu nedenle aktif öğrenme ancak öğrencilerin gerçek yaşam deneyimleri aracılığıyla yaparak yaşayarak öğrenme sürecine aktif katılımlarıyla mümkündür. Öğrencilere çevrelerini temiz tutmalarını öğütleyerek anlaşmazlıklarını çatışmaya dönüştürmeden uzlaşmacı bir anlayışla çözmeleri gerektiğini söyleyerek, farklılıkları zenginlik olarak görüp saygı duymaları gerektiğini belirterek vatandaşlık becerilerinin gelişmesini beklemek mümkün değildir. Bu beceriler ancak öğrencilere karşılaştığı sorunları belirleyip onlara çözüm önerileri geliştirip çözüm önerileriyle ilgili bilgiler toplayıp onları analiz ve sentez ederek bir karara varmalarını sağlayarak kazandırılabilir. Bu süreç öğrencilerin problem çözme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, karar verme, araştırma, gözlem, tartışma gibi düşünme beceri ve süreçlerini kullanmasını gerektirir.

5. Üst düzey düşünme: Demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi, öğrencilerin olaylara eleştirel bir bakış açısıyla bakabilmelerine ve öğrenme sürecinde üst düzey düşünme becerilerini geliştirmelerine odaklanmalıdır. Üst düzey düşünme, öğrencilerin verileri ve düşünceleri zihinlerinde işleyerek yeni bir anlam ve sonuca erişmeleridir. Öğrenciler olguları, sayısal verileri vb. bilgileri ve düşünceleri birleştirerek anlamlandırır, sentezler, geneller ve yeni bir düşünce veya anlam oluştururlar. Veri ve düşüncelerin bu şekilde işlenmesi, öğrencilerin yeni anlamlar keşfederek problem çözmelerine de yardımcı olur. Öğrencilerin topluma aktif vatandaş olarak katılmaları; eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, problem çözme, karar verme gibi birçok düşünme sürecini ve karşılaştırma, çıkarım, analiz, sentez ve değerlendirme gibi düşünme becerilerini kazanmalarını gerektirir. Bu nedenle demokrasi ve insan hakları dersinde öğrenme etkinlikleri bu süreç ve becerileri geliştirmeye odaklı olmalıdır. Çevrede yaşanan ekonomik, kültürel, çevresel herhangi bir sorunla ilgili bir eylem kararı almak, bu sorunun tanımlanmasını, sorunla ilgili bilgilere ulaşılmasını ve bu bilgilerin

güvenirliliklerinin sorgulanmasını, farklı kaynaklardan elde edilen bilgilerin sentezlenerek alternatif görüşler oluşturulmasını, bu görüşlerin bilgiye dayalı değerlendirilmesini gerektirir. Böylece öğrenciler eleştirel, aktif bir vatandaşlık için gerekli becerileri kazanmış olurlar.

6. İş birliği: Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin hem özgür ve bağımsız bireyler hem de toplumun sorumluluk sahibi bir üyesi olarak yetişmelerini sağlamalıdır. Demokrasi, esasında, insanların hak ve özgürlüklerini kullanarak birbirlerinin farklılıklarını ötekileştirmeden barış ve uzlaşma içinde birlikte yaşama kültürüdür. Bu durum, demokrasi ve insan hakları eğitiminin öğrenciler arasındaki iş birliğini geliştirmesi ve onlara birlikte yaşama kültürünü kazandırması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle demokrasi ve insan hakları eğitiminin temel ilkelerinden biri de iş birliğine dayalı bir öğrenme ortamı sunmaktır. İş birliğine dayalı öğrenme, öğrencilerin hem bilişsel hem duyuşsal hem de beceriye dayalı öğrenmelerine katkı sağlayacaktır. Örneğin; sınıftaki grup çalışmasında cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, öğrenme düzeyi, etnik farklılıklar gibi çeşitliliklerin bir grupta toplanması, önemli vatandaşlık değer ve becerilerinin kazanımını olumlu yönde etkileyecektir.

7. Bir yaşam laboratuvarı olarak demokratik sınıf ve okul kültürü: Demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin temel ilkelerinden birisi de sınıf ve okul ortamının demokrasinin tüm ilke ve değerlerinin yaşatılıp demokratik bir okul kültürüne sahip olmasıdır. Bu kültür, demokratik vatandaşlık için en güçlü eğitim araçlarından biridir. Öğrencilere eşit birer birey olarak değer verildiği; hak ve özgürlüklerini sorumluluk içinde kullanabildikleri; kendilerini ilgilendiren konularda karar alma süreçlerine katıldıkları; anlaşmazlıkların çatışmaya dönüşmeden uzlaşma ile çözüldüğü; karşılıklı sevgi, saygı ve iletişime dayalı bir sınıf ve okul ortamı öğrencilerin demokratik değer ve becerilerini yaşayarak öğrenmelerine önemli katkılar sağlar. Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı'nın amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için sınıf ve okul ortamı, öğrencilerin demokratik değer ve becerileri yaşayarak öğrendiği ve kullandığı bir yaşam laboratuvarı olmalıdır.

8. Bilgi, değer ve becerilerin yakın çevrede kullanılması: Etkili bir demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi için sınıf ve okul ortamının demokratik bir kültüre sahip olması yetmez. Öğrencilerin demokratik vatandaşlıkla ilgili bilgi, değer ve becerilerini okul dışındaki yakın çevrede de kullanabilmelerine fırsat verilmelidir. Öğrenci yaşamını sınıfta, okulda ve yakın çevrede geçirir. Öğrencinin yaşadığı tüm alanlarda demokratik değer ve becerileri kullanabilmesi gerekir. Okuldaki demokrasi ve insan hakları eğitimi, öğrencilere yakın çevredeki sosyal, ekonomik, siyasal, çevresel sorunları inceleyerek onları doğrudan yaşayarak çözme fırsatı sunmalıdır. Böylece öğrenciler demokratik vatandaşlığın hak ve sorumluluklarını ilk elden deneyimlerle yaşayarak öğrenirler. Öğrencilere oturdukları mahallede geri dönüşüm için bir kampanya başlatma, ilgili sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını izleme ve bu çalışmalara gönüllü katılma, çeşitli konularda (çevre kirliliği, çatışmalar, tarihî bir yerin korunması vb.) ilgili kuruluşlara (yerel yönetim, ulusal düzeyde yönetim birimleri, uluslararası bir örgüt vb.) sınıfça mektup yazma vb. sorumluluklar verilerek vatandaşlık becerilerini uygulayarak geliştirme çalışmaları yapılabilir.

9. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin etik ilkeler doğrultusunda etkin kullanılması: Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hayatın tüm alanlarında kullanılmaya başlaması, vatandaşların bu teknolojileri sorumlu bir şekilde kullanmak için gerekli bilgi, beceri ve değerlerle donatılması gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle etkili bir demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi, yeni yetişen kuşağa bilgi ve iletişim teknolojileri hakkında bilgi, beceri ve bunları etik ilkeler doğrultusunda kullanmak için değerler kazandırmalıdır. Genç vatandaşlar olarak öğrenciler, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanırken diğerlerinin hak ve özgürlüklerine değer vermeyi öğrenmelidirler. Öğrenciler

toplumsal katılım gerektiren konularda bilgi ve iletişim teknolojilerini sorumlu bir şekilde, başkalarını yanıltmadan, başkalarına zarar vermeden kullanmaya özen göstermelidirler. Demokrasi ve insan hakları eğitiminin temel ilkelerinden biri, öğrencilere etik ilkeler doğrultusunda bilgi ve iletişim teknolojilerini toplumsal katılım için nasıl kullanabilecekleri konusunda bilgi, beceri ve değerler kazandırmalıdır.

10. Bir model olarak demokratik öğretmen: Demokrasi ve insan hakları eğitiminin en temel ilkelerinden biri de öğretmenin söylem ve eylemleriyle demokratik vatandaşlık özelliklerini iyi bir rol model olarak göstermesidir. Sınıf ortamında öğrenme öğretme sürecinde, öğrencilerle iletişimde ve okul içindeki davranışlarında öğretmenin demokratik davranışlar sergilemesi, sınıf ve okul kültürünün demokratikleşmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Aksi halde, sınıf ve okulda demokratik davranışlar göstermeyen bir öğretmenin öğrencilerine bu davranışları ve değerleri kazandırması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle okulda demokrasiyi ve insan haklarını öğretmeye çalışan öğretmenin kendi davranış ve yaşantısıyla örnek bir demokratik vatandaş ve lider olması gerekir.

Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitiminde Kullanılabilecek Strateji, Yöntem ve Teknikler

• Araştırma – İnceleme

Araştırma inceleme stratejisi; tümevarımsal bir yaklaşımla vatandaşlıkla ilgili bir sorunu belirleme, onunla ilgili sorular veya hipotezler ortaya atma, soru veya hipotezlerle ilgili çeşitli kaynaklardan bilgiler toplayarak onları analiz etme ve bir sonuca varma sürecidir. Yapılandırıcı yaklaşıma dayalı olan bu süreç, öğrencilerde aktif vatandaşlıkla ilgili birçok becerinin kazanımına hizmet eder. Örneğin; bir sorunu belirleme ve sınırlandırma, soru veya hipotez oluşturma, gözlem, görüşme, anket vb. yollarla bilgi toplama, toplanan bilgilerin güvenilirliklerini sorgulama, kanıt bulma, ilişkilendirme, analiz, sentez, çıkarım yapma ve değerlendirme bu süreçte kazanılabilecek önemli beceriler arasındadır. Bu beceriler bir üst düzey düşünme süreci olan araştırma, problem çözme ve eleştirel düşünme süreçlerinin de becerileri arasındadır.

Öğrencilere; çevrelerinde yaşadıkları vatandaşlıkla ilgili bir sorunu belirleme, onunla ilgili soru veya hipotezler oluşturma, çeşitli kaynaklardan bilgiler toplama, onları analiz ederek bir sonuca varma görevi verilebilir. Bu görev, yazılı olarak hazırlanabileceği gibi, öğrencilere sonuçlarını sınıfta sunma fırsatı da verilebilir. Görev sonunda öğrencilerden, sorunla ilgili aldıkları karar doğrultusunda bir eylem planı yapmalarının istenmesi de aktif vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesi açısından oldukça önemli bir rol oynayabilir.

• Tartışma

Sınıfta demokrasi ve insan hakları eğitiminde, tartışma yöntemi önemli bir rol oynar. Tartışma; öğrencilerin bir konuda görüş oluşturmalarını, bu görüşlerini başkalarıyla paylaşarak savunmalarını, görüşlerine karşı geliştirilen fikirleri duymalarını ve görüşlerini tekrar gözden geçirmelerini sağlar. Bunların hepsi aktif vatandaşlık eğitimi açısından son derece önemlidir. Tartışma; bir problemi çözme, bir konuda karar verme veya bir konuyu açıklığa kavuşturma amacıyla yapılabilir. Örneğin, öğrencilerin okulda veya çevrelerinde yaşadıkları bir sorun hakkında bilgi toplayıp bu sorunun çözümü için bir tartışma ortamı yaratılabilir. Tartışmanın sınıfta etkili olabilmesi için bazı önlemlerin alınması gerekir. Öncelikle tartışılacak konu önceden belirlenmelidir. Öğrencilerin konu dışına çıkmaları önlenmelidir. Ayrıca sınıfta herkese eşit konuşma fırsatı tanınmalıdır. Bunlarla birlikte tartışma kurallarının öğrencilerle birlikte belirlenmesi, demokrasi ve insan hakları eğitimi açısından önemlidir. Tartışma sırasında öğrencilere görüşlerini belirtmeden önce düşünmeleri, görüşlerine kanıtlar ileri sürmeleri, görüşlerinin kaynağını belirtmeleri, eleştiriye ve farklı görüşleri saygıyla

karşılıyarak hesaba katmaları, açık fikirli olmaları ve hepsinden önemlisi etkili ve eleştirel dinlemeleri gerektiği belirtilmelidir.

Tartışma tüm sınıfla yapılabileceği gibi küçük gruplarla da yapılabilir. Okul ve yakın çevrede yaşanan demokrasi ve insan haklarıyla ilgili sorunların tartışılmasında panel, açık oturum, forum, sempozyum ve münazara gibi tekniklerden de yararlanılabilir.

- **Rol Oynama ve Drama**

İyi organize edilmiş bir rol oynama, vatandaşlık eğitimi için etkili bir araçtır. Rol oynama, belli bir durum, sorun, davranış veya düşünceyi dramatize ederek canlandırma eylemidir. Rol oynama, öğrencileri farklı görüş açılarından bakabilmeye teşvik eder. Böylelikle başkalarının duygularını, düşüncelerini anlamalarına katkı sağlar. Sorunların tek bir çözüm yolu olmadığına anlaşılması için de oldukça kullanışlı bir yöntemdir. Örneğin, okulda anlaşmazlık yaşayan iki öğrencinin arasındaki ilişki, iki öğrenci tarafından anlaşmazlığın çatışmaya dönüşeceği bir rolde oynanır. Daha sonra anlaşmazlığın uzlaşmayla sonuçlanacağı bir rolde oynanarak bir sorun hakkında farklı çözüm yolları olabileceği gösterilmiş olur. Ardından bu iki farklı çözüm yolu üzerinde tartışılarak hangi davranışların daha uygun olacağına birlikte karar verilebilir. Bu yöntem aracılığıyla öğrenciler vatandaşlık eğitimi açısından son derece önemli olan empati, önyargı, başkalarını anlama, eleştirel ve yaratıcı düşünme gibi değer ve becerileri geliştirebilirler.

Rol oynamada olduğu gibi dramada da öğrencilerin gerçek yaşamda karşılaşabileceği durumlar, kurgulanmış veya doğaçlama olarak oyunlaştırılarak durumu anlamaları ve yorumlayarak bu durumlar üzerinde düşünmeleri sağlanır.

- **Örnek Olay İncelemesi**

Öğrencilerin gerçek yaşamda karşılaştıkları sorun ve durumları daha iyi anlayabilmelerine fırsat veren yöntemlerden birisi de örnek olay incelemesidir. Gerçek yaşamda karşılaşılabilecek özel bir durum verilerek onun incelenmesi, anlaşılması, yorumlanması ve tartışılmasını içerir. Örneğin; çeşitli şiddet olayları, herhangi bir konuda hakkını arayan birisinin başından geçenler veya bir sivil toplum kuruluşunun çalışmaları, örnek olay olarak sınıfa getirilip tartışılabilir. Gerçek yaşamda vatandaşlıkla ilgili karşılaşılan sorunların sınıf ortamında neden, nasıl ve sonuçlarıyla çok boyutlu olarak tartışılması, öğrencilerin benzer olaylara daha hızlı ve etkin çözüm önerileri bulmalarına ve o konuyla ilgili bilgi, beceri ve değerler kazanmalarına yardımcı olur.

- **İş Birliğine Dayalı Öğrenme**

Demokrasi ve insan hakları eğitiminde etkili bir şekilde kullanılan yöntemlerden biri de iş birliğine dayalı öğrenmedir. Bu yöntemle öğrenciler, sınıf ortamında küçük gruplar oluşturarak ortak bir amaç doğrultusunda birlikte çalışarak öğrenirler. İş birliğine dayalı öğrenme yöntemi; öğrencilerin hem akademik öğrenmelerine hem de vatandaşlık açısından oldukça önemli olan iş birliği, sorumluluk, dayanışma, birlikte çalışma gibi değerler ve araştırma, analiz, sentez gibi beceriler kazanmalarına katkı sağlamaktadır. Bu yöntemin vatandaşlık eğitimi açısından diğer önemli bir boyutu da grup çalışmasında sınıftaki cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, atılganlık/pasiflik, akademik başarı vb. açılardan çeşitliliği sağlayarak birlikte yaşama ve birbirlerini anlama alışkanlığı geliştirmeye katkı sağlamasıdır.

- **Proje Tabanlı Öğrenme**

Demokrasi ve İnsan Hakları dersi öğrencilerin sosyal hayatta aktif, katılımcı, araştırmacı, eleştirel ve yaratıcı düşünebilen, doğru kararlar verebilen ve problem çözme becerisine sahip bireyler olarak yetişmesini amaçlamaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesine proje tabanlı öğrenme önemli katkılar sunabilir. Proje tabanlı öğrenme, gerçek yaşamda

karşılaşılan sorunların, bilimsel araştırma yöntemi uygulanarak araştırılması, sonuçlandırılması ve raporlaştırılmasını kapsamaktadır. Öğrencilere çevre sorunları, anlaşmazlık ve çatışmalar, ekonomik hayata aktif katılımı ilgili konular bir proje olarak verilerek onlardan konular hakkında bilgi toplamaları, bu bilgileri analiz ederek bir sonuca ulaşmaları ve öneriler içeren bir rapor hazırlamaları istenebilir. Böylelikle öğrenciler topluma aktif katılımı ilgili gerekli birçok değer ve beceriyi kazanmış olurlar.

- **Probleme Dayalı Öğrenme**

Probleme dayalı öğrenme, hayatın problemlerini ön planda tutan, sorun çözmeye ve öğrenmeye dayanan ve problem çözmeyi özendirilen bir süreçtir. Bu süreç; öğrenenin yeteneklerinden, güdülerinden, inançlarından, tutum ve tecrübelerinden etkilenen bir karar verme sürecidir. Birey, öğrenme sürecinde seçici, yapıcı ve etkindir; sorumluluk üstlenir. Örneğin, okulun bulunduğu bölgede muhtemel bir çevre kirliliği problemi ele alınarak bu konuda öğrencilerden bilgi toplaması ve problemin nasıl giderilebileceği ile ilgili çözüm önerileri geliştirmeleri istenebilir.

- **Topluma Hizmet Yoluyla Öğrenme**

Demokrasi ve insan hakları eğitimine katkı sağlayacak yöntemlerden biri de topluma hizmet yoluyla öğrenmedir. Topluma hizmet yoluyla öğrenme, öğrencilerin Demokrasi ve İnsan Hakları dersindeki akademik öğrenmelerini okulda ve yakın çevrede anlamlı deneyimler yoluyla uygulayabilmesine fırsat tanıyan bir öğrenme yaklaşımıdır. Topluma hizmet yoluyla öğrenme yöntemi, çevreyi bir vatandaşlık laboratuvarı olarak görmeyi ötesinde, çevredeki sorunların çözümüne, insanların ve çevrenin ihtiyaçlarının karşılanmasına, bu konulardaki politikaları etkilemeye dönük etkinlikleri de kapsar. Böylece öğrenciler genç demokratik vatandaşlar olarak hak, özgürlük ve sorumluluklarını ilk elden deneyimlerle yaşayarak öğrenme fırsatını elde ederler. Örneğin; çevrelerindeki bir parkın güvenliği için öğrencilerin belediye, emniyet müdürlüğü gibi kurumlara başvurmaları, mahallelerinde geri dönüşüm için bir kampanya başlatmaları, çeşitli konularda (çevre kirliliği, çatışmalar, tarihî bir yerin korunması vb.) ilgili kuruluşlara (uluslararası bir örgüt, yerel yönetim, ulusal düzeyde yönetim birimleri vb.) sınıfça mektup yazmaları, çeşitli sivil toplum örgütlerinin çalışmalarını izlemeleri ve katılmaları topluma hizmet yoluyla öğrenme etkinlikleri arasında sayılabilir.

- **Bir Öğretim Yöntemi Olarak Empati**

Empati, bir kişinin kendisini duygu ve düşüncelerinden soyutlayarak bir başkasının yerine koyup onu duygu ve düşünce boyutlarıyla anlama çabası ve bu anlayışını davranışa dönüştürme sürecidir. Empati, olaylara karşı tarafın penceresinden de bakabilme fırsatı verdiği için hoşgörü kültürünün gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda empatinin bir öğretim yöntemi olarak kullanılması vatandaşlık eğitimine önemli katkılar sağlayabilir. Empati yönteminin kullanıldığı bir etkinlikte öğrenciler, kendilerini bir başka insanın yerine koyabilecekleri gibi canlı veya cansız bir varlık yerine de koyabilirler. Örneğin, sınıfta arkadaşları tarafından dışlanan ve tehdit edilen bir öğrenci, çevre kirliliğinden etkilenen bir kuş, okulda engelli bir öğrenci rolüne bürünerek empati etkinlikleri yapılabilir. Örnek olay, rol oynama ve drama, empati çalışmalarında etkili bir şekilde kullanılan yöntemler arasındadır.

- **Hassas ve Tartışmalı Konular Yoluyla Öğrenme**

Öğrenciler, içinde buldukları sosyal hayatta birçok tartışmalı ve hassas konuyla karşılaşmaktadır. Tartışmalı konular herkesin aynı fikirde olmadığı, sosyal, kültürel, siyasi veya kişisel etkileri olan konulardır. Örneğin, insanların ateşli silaha sahip olması bazıları tarafından savunulmaktayken buna bazıları tarafından da karşı çıkılmaktadır. Genç vatandaşlar olarak öğrencilerin karşılaştıkları tartışmalı konular hakkında nasıl bir görüş oluşturacakları, topluma aktif bir vatandaş olarak katılmaları sürecinde önemlidir. Bu nedenle tartışmalı konuların Demokrasi ve İnsan Hakları dersinde sınıfa getirilip incelenmesi, onlar hakkında doğru ve güvenilir bilgiye dayalı olarak akıl yürütülmesi ve bir görüş oluşturulmasıyla ilgili öğrencilere gerekli beceri ve değerler kazandırılmalıdır.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Ölçme ve değerlendirme, eğitim programının temel boyutlarından biridir. Ölçme ve değerlendirme programın genel amaçları, kazanımları, içeriği, öğrenme-öğretme süreciyle birlikte dinamik bir bütünün önemli bir parçasıdır. Demokrasi ve insan hakları dersinde ölçme ve değerlendirme, dersin kazandırmayı hedeflediği genel aktif vatandaşlık yeterlikleriyle uyumlu olmalıdır. Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin bilgiye dayalı, değer temelli aktif vatandaşlar olarak yetiştirilmesi için kazandırılması hedeflenen kazanımların ölçme ve değerlendirme boyutu da geleneksel anlayıştan farklı olarak sonuç odaklı bir değerlendirme yerine süreç odaklı ve öğrenen merkezli bir şekilde düşünülerek tasarlanmalıdır. Bu derste kullanılacak ölçme ve değerlendirme etkinlikleri öğrencilerin aktif vatandaşlıkla ilgili temel kavram ve ilkeleri anlama düzeylerini ölçmenin yanında, sahip oldukları değerleri ve aktif katılım becerilerini de ölçmeye yönelik olmalıdır. Bu nedenle, ölçme değerlendirme etkinlikleri, öğrenme öğretme sürecinin başlangıcında öğrenme etkinlikleriyle birlikte planlanmalıdır. Etkili bir ölçme değerlendirme planlaması yapabilmek için niçin, ne, nerede, ne zaman, nasıl ve kim sorularının cevaplanması gerekir. Öncelikle ölçmenin niçin, hangi amaç için yapıldığı açık ve net olarak belirlenmelidir. Daha sonra “ne ölçüleceği”, hangi özelliklerin ölçüleceği net bir şekilde ortaya konulmalıdır. Belirlenen bu özelliklerin “nasıl ölçüleceği”, hangi yöntem ve tekniklerin kullanılacağına belirlenmesi planlama aşamasında dikkat edilmesi gereken diğer önemli noktalar. Demokrasi ve insan hakları dersinde kazanılacak özellikler, sadece sınıf ve okul içini kapsamadığından bu özelliklerin “nerede” ve “ne zaman” ölçüleceği de planlamada hesaba katılması gereken durumlardır. Ölçmenin kim tarafından yapılacağı da planlamada dikkate alınmalıdır. Bu derste ölçülmesi gereken özellikler, hem öğretmen hem de öğrencilerin kendileri tarafından ölçülebilir.

Demokrasi ve insan hakları dersinde öğrencilerin bilgi ve becerilerini kullanarak bir çalışma, ürün veya etkinlik ortaya çıkarmaları beklendiği için ölçme ve değerlendirme de öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve devinimsel gelişimini bir bütün olarak ölçmeye olanak sağlayan “performans değerlendirme” yaklaşımlarından birini benimsemelidir. Performans değerlendirmede her öğrencinin öğrenme sürecine katkısı değerli olduğundan bireysel farklılıklar merkeze alınır. Öğrencilerin yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerini ortaya çıkaran bu yaklaşım ölçme ve değerlendirme sürecinde öğrencilerin farklı düşüncelerini ifade etmelerini engelleyecek gereksiz korku ve endişelere kapılmalarının önüne geçer. Değerlendirme sürecinde öğrenciler ölçülecek performansın niteliğine göre bireysel veya grup olarak çalışabilirler.

Demokrasi ve insan hakları dersinde ölçme değerlendirme etkinlikleri hazırlanırken bazı temel ilkelerden hareket edilmelidir. Bu temel ilkeler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

1. Amaç ve kazanımlarla uyumlu olma: Demokrasi ve insan hakları dersinde ölçme ve değerlendirmenin temel amacı, dersin genel amaç ve kazanımlarında belirtilen aktif demokratik vatandaşlık özellikleriyle uyumlu olarak belirlenen bilgi, değer ve becerilerin kazanılma sürecindeki ilerlemelerin ölçmeye yönelik olmasıdır. Geleneksel ölçme ve değerlendirme yöntemlerinde daha çok bilgi boyutuna odaklanılmaktadır. Bu durum, bilgi boyutunun ölçülmesinin kolaylığından kaynaklanmaktadır, ancak demokrasi ve insan hakları dersi bilgi ve değerlerin aktif vatandaşlık becerisi olarak gösterilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle bu derste ölçme etkinlikleri yalnızca bilgilerin değil değer ve becerilerin de ölçülmesine odaklanmalıdır.

2. Öğrenme-öğretme süreciyle bütünlük (Süreci değerlendirme): Demokrasi ve insan hakları dersinde ölçme ve değerlendirme, sadece belirlenen kazanımlara ne kadar ulaşıldığını belirlemeye değil kazanımlara ulaşmak için yapılan öğrenme sürecini destekleme ve geliştirmeye hizmet etmelidir. Bu nedenle ölçme sonunda elde edilen veriler, bu derste öğrenmenin geliştirilmesi için çok değerli bir geri bildirim kaynağıdır. Ölçme sonucunda elde edilen veriler öğretimin etkililiğini artırmak açısından hem öğretmene hem de öğrencilere süreçle ilgili geri bildirim sağlamaktadır. Öğretmenler, öğretimde programın tüm boyutlarıyla ilgili karşılaştıkları sorunları gözden geçirme olanağı bulurken öğrenciler de dersin kazanımlarıyla ilgili kendi gelişimlerini izleme fırsatı elde edeceklerdir. Demokrasi ve insan hakları dersinde öğretim programının tüm boyutları, öğrencilere önemli özellikleri kazandırmayı amaçladığından ölçme ve değerlendirme yalnızca dersin sonunda yapılacak bir etkinlik değil öğrenme öğretme sürecinin bütünleştirilmiş bir parçası olmalıdır.

3. Otantik olma: Demokrasi ve insan hakları dersinin amacı öğrencileri aktif vatandaşlar haline getirmek olduğu için bu derste kullanılacak ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin, öğrencilerin gerçek yaşamlarıyla bağlantılı olması gereklidir. Ölçme ve değerlendirme yöntemleri, öğrencilerin genç vatandaşlar olarak okulda ve yakın çevrelerindeki yaşamlarında kullandıkları vatandaşlık yeterliklerini ölçmeye odaklı olmalıdır. Bu derste öğrencilerden, öğrendikleri becerileri yaşamlarında kullanmaları beklenmektedir. Örneğin; öğrencilerin okulda ve yakın çevrelerinde haklarını korumak, başkalarını kendi haklarını korumaları için teşvik etmek veya buldukları çevreyi korumak için neler yaptıkları ölçme değerlendirmenin kapsamı içinde yer alabilir.

4. Ölçme araçlarında çeşitlilik: Demokrasi ve insan hakları dersinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen özellikler bilgi, değer ve beceriler gibi birbirinden oldukça farklı özellikler olduğundan bu özelliklerin farklı ölçme ve değerlendirme yöntemleriyle ölçülmesi gereklidir. Örneğin, öğrencilerin katılım becerilerini ölçmek için gözlem iyi bir yöntemken temel kavramları anlayıp anlamadığını belirlemek için yazılı sınavlarla ölçmek uygun olabilir. Bazı durumlarda aynı özelliği ölçmek için bile farklı yöntemlerle bilgi toplamak gerekebilir. Örneğin, çevreyi koruma konusunda öğrenci davranışlarını ölçmek için hem gözlem hem proje hem de performans görevi kullanılabilir. Ayrıca öğrencilerin dönem boyunca yaptıkları çalışmalar, ürün dosyasında (portfolyo) saklanarak öğrencilerin gelişimleri takip edilebilir.

5. Kendini değerlendirme: Demokrasi ve insan hakları dersinin nihai amaçlarından biri de öğrencileri, kendisiyle barışık, öz güveni yüksek, ne yapması gerektiği konusunda başkalarının yönlendirmesini beklemeden gerekli bilgileri toplayarak kendi kararlarını alabilen ve harekete geçebilen vatandaşlar olarak yetiştirmektir. Bu amaçla bu derste öğrencilere hem kendilerini hem de arkadaşlarını değerlendirme fırsatları verilmelidir. Öğrenciler, ölçme ve değerlendirme sürecinde öğretmene yardımcı olmalıdır. Öğrencilerin kendilerini değerlendirmesi, derste motivasyonlarını artırmanın yanı sıra, onların bağımsız birer vatandaş olmalarına da önemli katkılar sağlayacaktır. Bu bağlamda öğrencilerin ölçme ve değerlendirme sürecine katılımlarını destekleyen diğer bir etkinlik ise, onların edindikleri bilgi, değer ve beceriler hakkında yansıtıcı düşüncelerine fırsat vermektir. Böylelikle öğrenciler, davranışları ve bu davranışların başkaları üzerindeki etkileriyle ilgili düşünme fırsatı elde edeceklerdir. Öğrencilerin bu yansıtıcı düşünme becerilerini ortaya çıkarmak için yazılı ödevler verilerek bu ödevleri dosyalarında saklamaları sağlanır. Böylece öğrencilerin süreç içinde kendi gelişmelerini izlemelerine olanak verilir.

6. Bireysel farklılıklar: Öğrencilerin sahip olduğu öğrenme stilleri, çoklu zekâ alanları gibi öğrenme öğretme sürecinde dikkat edilmesi gereken bireysel farklılıklar, ölçme değerlendirme sürecinde dikkate alınması gereken özelliklerdendir. Bireysel farklılıklar hem öğrenciler arasında mevcuttur hem de bir öğrencinin sahip olduğu yetenekler her konuda eşit değildir. Farklı öğrenciler farklı öğrenme stillerine sahip olabileceği gibi aynı öğrencinin

öğrenme alanlarındaki yetenekleri de farklı olabilir. Örneğin, bir öğrencinin sayısal yeteneği yüksek iken sözel yeteneği düşük olabilir. Bu nedenlerle demokrasi ve insan hakları dersinde yapılacak ölçme değerlendirme etkinliklerinde bireysel farklılıklara dikkat edilmesi gerekir. Çağdaş ölçme ve değerlendirme anlayışı tüm öğrencileri aynı görüp aynı standartlar açısından değerlendirmek yerine, onların başlangıç ve sonuç düzeylerini dikkate alarak aradaki gelişime odaklanmayı gerektirir. Bu nedenle bu derste öğrencilere ilgi ve yeteneklerine göre kendilerini ifade etmelerini sağlayacak farklı proje ve görevler verilebilir.

7. Yazılı ifade: Demokrasi ve insan hakları eğitiminde ölçme ve değerlendirme, öğrencilerin anladıklarını açıklamalarına ve görüşlerini yazılı olarak sunmalarına fırsat vermelidir. Ulusal düzeyde yapılan sınavların çoktan seçmeli türünde olması, öğrencilerin duygu ve düşüncelerini yazılı olarak ifade etmelerini engelleyen önemli bir etmendir. Hâlbuki aktif vatandaşlık, görüş ve düşünceleri yazılı olarak ifade etmeyi de gerektirmektedir. Örneğin; okulda veya yakın çevrede karşılaşılan bir sorunun giderilmesi için okul yönetimi veya yerel bir kuruma başvurulması gereken bir durumda, görüş ve dilekleri yazılı olarak bildirmek gerekecektir. Bu amaçla bu derste öğrencilerden bir sorun hakkında araştırma yapıp sonuçlarını yazılı olarak raporlaştırmaları ve sorunun giderilmesi için yapılması gerekenleri yazılı olarak hazırlamaları istenebilir.

8. İş birliği: Demokrasi ve insan hakları dersiyle ilgili ölçme değerlendirme etkinliklerinin planlanmasından uygulanmasına kadar eğitim sürecinde yer alan herkesin iş birliği yapması gerekir. Hedeflenen özelliklerin ne düzeyde kazanıldığını belirlemek için yalnızca sınıf içi öğrenmelerin değerlendirilmesi yeterli değildir. Öğrencilerin okulda ve yakın çevrede bu derste amaçlanan özellikleri ne derecede içselleştirdiğinin ve yaşamının bir parçası haline getirdiğinin belirlenmesi için okuldaki tüm öğretmen ve yöneticilerden, çevrede ise ailelerden destek almak gerekir. Ayrıca öğretmen, ölçme etkinliklerinin planlanması ve yürütülmesinde de öğrencilerle iş birliği yapmalıdır. Öğretmen, ailelerle iş birliği yaparak öğrencilerin bu derste kazanmaları gereken özellikleri, bilhassa değer ve becerileri, ailede ve çevrede ne derece gösterdikleri konusunda ailelerden gözlem yapmalarını isteyebilir.

TEMA VE KAZANIMLAR

TEMA	KAZANIMLAR	AÇIKLAMALAR
TEMA 1 DEMOKRATİK SİSTEM VE YAŞAYAN DEMOKRASİ	1. Demokrasinin temel ilkelerini açıklar.	[!] Güçler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, laiklik, seçim, siyasi partiler, çoğulculuk, sivil toplum, insan haklarına dayalı olma vb. ilkelere kısaca değinilir.
	2. Demokrasi kültürünün demokratik sistemin işleyişindeki rolünü değerlendirir.	[!] Eşitlik, özgürlük, adalet, hoşgörü, farklılıklara saygı gibi demokrasinin temel değerleri üzerinde durulur. [!] Aile, okul ve toplumsal çevrede demokrasi kültürü ve o kültürü oluşturan değerlerin, demokratik sistemin işlemesine katkı sağladığı vurgulanır.
	3. Demokratik vatandaşlık bilincine sahip olmanın demokratik sürecin işleyişine katkısını kavrar.	[!] Demokratik vatandaşın; hak ve özgürlüklerini bilme, görev ve sorumluluklarının gereğini yapma, aktif olma, özgür ve bağımsız davranabilme vb. özelliklerine değinilir.
	4. Demokrasinin farklı uygulanış biçimlerini karşılaştırarak Türkiye’deki demokratik sistemin işleyişini, demokrasinin özellikleri açısından değerlendirir.	[!] “Demokrasi” ve “cumhuriyet” kavramları arasındaki farklılığa dikkat çekilir. [!] Demokrasinin “doğrudan demokrasi”, “yarı doğrudan demokrasi” ve “temsili demokrasi (parlamentar sistem, başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi, meclis hükûmeti)” gibi uygulanış biçimlerine değinilir.

Bu temada işlenecek temel kavramlar: Demokrasi, demokratik vatandaş, demokratik sistem, demokrasi kültürü, hukukun üstünlüğü, çoğulculuk, hesap verebilirlik, kuvvetler ayrılığı, şeffaflık, laiklik.

Bu temada işlenecek temel beceriler: Analiz, çıkarımda bulunma, eleştirel düşünme, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma.

Bu temada işlenecek temel değerler: Eşitlik, özgürlük, adalet, hoşgörü, farklılıklara saygı.

TEMA	KAZANIMLAR	AÇIKLAMALAR
TEMA 2 İNSAN HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ	1. İnsan hak ve özgürlüklerinin anlamını ve özelliklerini kavrar.	[!] İnsan hak ve özgürlüklerinin; dil, din, etnik köken, cinsiyet, sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklar gözetilmeksizin herkes için geçerli ve eşit olduğu vurgulanır.
	2. İnsan haklarının etik temellerini açıklar.	
	3. Evrensel insan hakları ilkeleri açısından ülkemizde ve dünyada yaşanan önemli gelişmeleri belgelere dayalı olarak yorumlar.	[!] İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi gibi uluslararası belgelerden hareket edilir. [!] Atatürk'ün insan hak ve özgürlüklerine verdiği önemi gösteren sözlerinden örnekler verilir. [!] Ülkemizde ve dünyada yakın geçmişte veya günümüzde yaşanan önemli gelişmeler vurgulanacaktır.
	4. İnsan hak ve özgürlükleri ile ilgili güncel olayları takip eder.	[!] Bilinçli bir medya okuryazarı olarak insan hak ve özgürlükleri ile ilgili ulusal veya uluslararası olumlu /olumsuz güncel olaylar üzerinde durulur.
	5. İnsan hak ve özgürlüklerini toplumsal yaşamla ilişkilendirir.	
	6. Hak ve özgürlüklerini kullanmak için kendini sorumlu hisseder.	[!] Kişinin kendi hak ve özgürlüklerini kullanırken başkalarının hak ve özgürlüklerini ihlal etmemesi gerektiği üzerinde önemle durulur.
	7. Hak ve özgürlüklerin kullanılması bağlamında; devletin vatandaşa, vatandaşın devlete ve diğer insanlara karşı görev ve sorumluluklarını demokrasinin hayata geçirilmesi açısından değerlendirir.	[!] Kişilerden, kültürden ve yasalardan kaynaklanan katılımcılığın önündeki engellerin kaldırılması, iletişim kanallarının açık tutulması ve kolaylaştırılması konularına değinilir.
<p>Bu temada işlenecek temel kavramlar: İnsan hakları, eşitlik, özgürlük, etik, sorumluluk.</p> <p>Bu temada işlenecek temel beceriler: Araştırma, yorumlama, çıkarımda bulunma, empati, eleştirel düşünme, ayrımcılığa duyarlı olma, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma, yaratıcı düşünme.</p> <p>Bu temada işlenecek temel değerler: Etik değerlere bağlılık, sorumluluk, eşitlik, hoşgörü, öz saygı, barış, sevgi, özgürlük, adalet, farklılıklara saygı, insan onuru.</p>		

<i>TEMA</i>	<i>KAZANIMLAR</i>	<i>AÇIKLAMALAR</i>
TEMA 3 DEMOKRASİYİ YAŞAMAK: AKTİF VATANDAŞLIK	1.Özgür ve özerk birey olarak hak ve özgürlüklerini kullanır.	[!] “Özerklik, bir insanın seçimlerini dış etkilerden ve şartlanmalardan bağımsız şekilde ve iç sesi doğrultusunda yapabiliyor olma özgürlüğüdür ¹ .”
	2. Çevresindeki bireyleri hak ve özgürlüklerini kullanma konusunda cesaretlendirir.	[!] Aile, okul ve toplumsal çevrede hak ve özgürlük ihlallerine uğrayanların, demokratik yollardan haklarını aramaları konusunda teşvik edilmesi gerektiği vurgulanır.
	3. Kendisini ilgilendiren konularda demokratik karar alma süreçlerine katılır.	[!] Karar alma süreçlerine katılmanın bir vatandaşlık hak ve sorumluluğu olduğu üzerinde durulur.
	4. Çevresindeki sorunların çözümü için yaşına ve konumuna uygun kuruluşlarda gönüllü olarak aktif görevler alır.	[!] Tüzüğünde eğitim, sağlık ve çevre ile ilgili alanlarda faaliyet yürütmekle ilgili kayıt bulunan sivil toplum kuruluşları ve gönüllü kuruluşlarda aktif görev almanın, sorunların çözümüne katkı sağladığına değinilir.
	5.Bilinçli bir tüketici olmak konusunda çevresindekileri yönlendirir.	[!]Bilinçli tüketimin, ihtiyaç fazlası üretimi engelleyerek kaynakların verimli kullanılmasını sağladığı, çevreye zarar veren üretimi engellediği vurgulanır. [!] İhtiyaçların farkında olunması ve önem sırasına konulması, ihtiyacı karşılayacak mal ve hizmetlerin alternatiflerinin belirlenmesi ve incelenerek satın alınması üzerinde durulur. [!] Yazılı, görsel ve bilişim alanındaki ürünleri satın alırken ve kullanırken telif ve lisans haklarına uyulmasına vurgu yapılır.

¹ Geçtan (2010), s. 24.

	6.Ortak yaşam alanı olarak doğal çevrenin korunması ile insan sağlığı, üretim ve ekolojik denge arasında ilişki kurar.	<p>[!] Geri dönüşümlü paket ve ambalajlı malların tercih edilmesi gibi yollarla çevrenin korunmasına katkı sağlanabileceğinin önemi vurgulanır.</p> <p>[!] Üretimi esnasında insan sağlığını tehdit eden (taşlanmış kot vb.), sağlığa ve doğaya zararlı maddeler içeren ürünlerin satın alınmaması gerektiği üzerinde durulur.</p>
	7.Doğal çevrenin korunması konusunda yapılan çalışmalarda aktif rol alır.	<p>[!] Geri dönüşüm çalışmalarına katılarak doğal çevrenin korunmasında aktif rol alınabileceği vurgulanır. Bu çalışmaların olmadığı yerlerde de imza toplama, dilekçe yazma, yazılı ve görsel basın aracılığıyla kamuoyu oluşturma vb. yollarla ilgili kişi ve kurumların uyarılabileceği hususuna değinilir.</p> <p>[!] Doğal çevrenin korunması için sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği kampanyalara katılma veya bu tür kampanyaların düzenlenmesine öncülük etmenin önemi vurgulanır.</p>
	8. Bilgi ve iletişim teknolojilerini etik ilkeler doğrultusunda kullanarak demokratik yaşama etkin bir şekilde katılır.	<p>[!] Elektronik haberleşme ve sosyal medya araçları yoluyla demokratik yaşama katılım ve bu süreçte etik ilkelere bağlılık (genel görgü kurallarına uyma, başkalarını yanıltmama, yasalarca suç kabul edilen eylemlerde bulunmama vb.) vurgulanır.</p>

Bu temada işlenecek temel kavramlar: Aktif vatandaş, özgür ve özerk birey, bilinçli tüketim, doğal çevre, ekolojik denge, insan hakları, özgürlük, katılım, aktif vatandaşlık, dijital vatandaşlık, dijital vatandaş.

Bu temada işlenecek temel beceriler: Sosyal katılım, girişimcilik, haklarını kullanma, sosyal uyum, karar alma, demokratik düşünme ve davranma, çıkarımda bulunma, planlama, kaynakları etkili ve verimli kullanma, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma, eleştirel düşünme, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, yorumlama, yaratıcı düşünme.

Bu temada işlenecek temel değerler: Eşitlik, özgürlük, adalet, hoşgörü, öz saygı, onur, barış, sevgi, saygı, sorumluluk, etik değerlere bağlılık, farklılıklara saygı.

[!] Uyarı

TEMA	KAZANIMLAR	AÇIKLAMALAR
TEMA 4 ÇEŞİTLİLİĞE ÇOĞULCU BAKIŞ	1. Yerel, milli ve evrensel düzeyde kültürel farklılıkların doğal olduğu bilincinden hareketle farklı kültür ve değerlere saygı duyar.	[!] Kültürün farklı öğeleri (yeme-içme, giyim-kuşam ve yaşamın çeşitli alanlarına ait ritüeller vb.) ve bu öğeler etrafında oluşan değerlerle ilgili çeşitli örnekler verilir.
	2. Tüm insanların eşit olduğu gerçeğinden hareketle, çeşitliliğin bir zenginlik olduğunu kabul ederek düşünce, inanç ve etnik çeşitliliğin ülkenin bölünmez bütünlüğü içinde korunması gerektiğini savunur.	[!] Milli kültürümüzün dil, din, tarih, vatanseverlik, bağımsızlık sembolleri, hoşgörü ve misafirperverlik gibi ortak değerlerine vurgu yapılır.
	3. Toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasında ortak değerlerin önemini bilincinde olarak milli kültürüne ait değerleri önemser.	
	4. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkı olarak konumuna uygun sorumluluklar üstlenir.	
	5. Çeşitliliğin barış içinde varlığını sürdürebilmesi için ön yargı, sosyal dışlama ve ayrımcılığa karşı çıkar.	
	6. Yaşlı ve engelliler gibi dezavantajlı grupların toplumsal yaşama etkin katılımı için sorumluluk üstlenir.	

Bu temada işlenecek temel kavramlar: Çoğulculuk, çeşitlilik, toplumsal cinsiyet, ön yargı, sosyal dışlama, ayrımcılık, değer, kalıp yargı, dezavantajlı gruplar, engellilik.

Bu temada işlenecek temel beceriler: Empati, birlikte yaşama, sosyal katılım, yorumlama, karşılaştırma, çıkarımda bulunma, sosyal uyum.

Bu temada işlenecek temel değerler: Eşitlik, barış, sevgi, onur, sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik, farklılıklara saygı, millî ve manevi değerlere duyarlı olma, evrensel değerlere duyarlı olma, dayanışma, hoşgörü.

[!] Uyarı

TEMA	KAZANIMLAR	AÇIKLAMALAR
TEMA 5 BARIŞ VE UZLAŞMA	1. Bireyin kendisiyle barışık olması ile toplumsal barış arasında ilişki kurar.	[!] Toplumsal barışın bireyle başladığı gerçeğinden hareketle bireyin kendisiyle barışık olmasının önemi vurgulanır.
	2. Okul ve yakın çevresindeki çatışmalara, şiddet içermeyecek şekilde çözüm önerileri geliştirir.	[!] Herkesin aynı fikri paylaşmak zorunda olmadığı ve bu durumun da son derece normal olduğu belirtilir. [!] Sorunlara dair görüşler farklı olduğu durumlarda çözüm arayışında önce etik sürecin işletilmesi (konuşma, nazikçe uyarma, diğer insanları bilgilendirerek kamuoyu oluşturma vs.) bundan sonuç alınamaması durumunda şiddete başvurulmadan hukuki yolların kullanılması gerektiği vurgulanır.
	3. Toplumsal yapının bütünlüğü ve devamlılığı için her türlü şiddeti reddederek barışçıl davranışlar sergiler.	[!] Kadına ve çocuğa yönelik şiddetin, okulda, sporda şiddetin, iş yerinde psikolojik baskının (mobbing) ve terörün zararlarına vurgu yapılır. [!] Her türlü şiddetin toplumun barışçıl bir biçimde birlik ve bütünlük içinde yaşamasına engel olduğuna değinilir. [!] Şiddetin, güç ve baskı uygulanması yoluyla insanların bedensel veya ruhsal açıdan zarar görmesine neden olduğu belirtilir. [!] Fanatiklik, siber zorbalık vb. konular üzerinde durulur.
	4. Uluslararası barışın sağlanması ve korunması için ülkemizin dünya barışına nasıl katkı sağlayabileceği konusunda fikirler üretir.	[!] Atatürk'ün "Yurtta barış, dünyada barış" sözünün önemi vurgulanır.
	5. Dünya barışı için faaliyet yürüten önemli bazı uluslararası kuruluşları tanır.	
<p>Bu temada işlenecek temel kavramlar: Barış, uzlaşma, şiddet, fanatizm, siber zorbalık, iş yerinde psikolojik baskı (mobbing), içsel barış (bireysel barış-kendisiyle barışık olma), toplum ve doğayla barışık olma, çatışma, dünya barışı, iç savaş, uluslararası toplum, terör.</p> <p>Bu temada işlenecek temel beceriler: Gözlem, araştırma, yaratıcı düşünme, problem çözme, çatışma çözümü, çıkarımda bulunma, iletişim, sosyal katılım, sosyal uyum, birlikte yaşama, girişimcilik, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma, empati, eleştirel düşünme, uzlaşma.</p> <p>Bu temada işlenecek temel değerler: Barış, öz güven, sorumluluk, dayanışma, adalet, hoşgörü, öz saygı, onur, sevgi, farklılıklara saygı.</p>		

Tablo 2: Öğretim Programının Temalarına Ait Kazanım Sayıları ve Oranları

TEMALAR	KAZANIM SAYILARI	ORANI (%)
DEMOKRATİK SİSTEM VE YAŞAYAN DEMOKRASİ	4	13
İNSAN HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ	7	23
DEMOKRASİYİ YAŞAMAK: AKTİF VATANDAŞLIK	8	27
ÇEŞİTLİLİĞE ÇOĞULCU BAKIŞ	6	20
BARIŞ VE UZLAŞMA	5	17
T O P L A M	30	100

KAYNAKÇA

- Audigier, F., *Project "Education For Democratic Citizenship": Basic Concepts And Core Competencies For Education For Democratic Citizenship*, Council for Cultural Co-operation, Strasbourg, 2000.
- Avrupa Konseyi, *Avrupa Konseyi Demokratik Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Bildirgesi*. 2011. http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Charter/Charter_brochure_TU.pdf adresinden 21.02.2012 tarihinde alınmıştır.
- Aydın, N. , *İnsan Hakları Demokrasi ve Medya*, Kum Saati, İstanbul, 2008.
- Belisle, K. & Sullivan, E., *Human Rights and Service Learning: Lesson Plans and Projects*. New York: Amnesty International-USA and Human Rights Education Associates. 2007. <http://www.hrea.org/pubs/AIUSA-HREA-ServiceLearning.pdf> adresinden 21.2. 2012 tarihinde alınmıştır.
- Brown, K.&Fairbrass, S., *The Citizenship Teacher's Handbook*. London: Continuum International Publishing Group, 2009.
- Cevizci, A. , *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma, İstanbul, 2005.
- Cogan, J. & Derricott, R., *Citizenship for The 21st Century. An International Perspective on Education*, Cogan Page Limited, London, 2000.
- Council of Europe, *Education for Democratic Citizenship: A Lifelong Learning Perspective*, 2000. <http://www.okm.gov.hu/letolt/nemzet/eu/Education%20for%20Democratic%20Citizenship.pdf> adresinden 14.04.2009 tarihinde alınmıştır.
- Çüçen, A. K., *İnsan Hakları*, Marmara Kitap Merkezi (MKM) Yayınları, Bursa,2011.
- Dahl, R. , *Demokrasi Üzerine*, (Çev.: Betül Kadioğlu), Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010.
- Davies, I.; Gregory, I. & Riley, S. C., *Good Citizenship and Educational Provision*, Falmer Press, London,1999.
- DG Education and Culture, *Study on Active Citizenship Education*, 2007. http://ec.europa.eu/education/pdf/doc248_en.pdf adresinden 14.04.2009 tarihinde alınmıştır.
- Dobozy, E. : Teaching Democracy and Human Rights: A Curriculum Perspective, *Journal of Australian Studies*, 27:77, 31-42, 2003.
- Doğanay, A., What Does Democracy Mean to 14-Year-Old Turkish Children? A Comparison With Results of The 1999 IEA Civic Education Study, *Research Papers in Education*, 25(1), 51-71, 2010.
- Doğanay, A., Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Algısı ve Eylemlerinin Siyasal Toplumsallaşma Bağlamında Değerlendirilmesi. *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildiriler (s.18-35)*, 28-30 Mayıs 2009, Uşak, 2009.

- Doğanay, A. & M. Sarı., Lise Öğrencilerinin Vatandaşlık Algılarına Etki Eden Faktörlerin Analizi. *I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildiriler (s.36-51)*, 28-30 Mayıs, Uşak, 2009.
- Doğanay, A.; Çuhadar, A. & Sarı, M., Öğretmen Adaylarının Siyasal Katılımcılık Düzeylerine Çeşitli Etkinlerin Etkisinin Demokratik Vatandaşlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 13(50), 213-246, 2007.
- European Commission, *Learning for Active Citizenship: A Significant Challenge in Building a Europe of Knowledge*, 2005. <http://europa.eu.int/comm/education/archive/citizen/citiz.en.html> adresinden 20.04.2012 tarihinde alınmıştır.
- Eurydice, *Citizenship Education at School in Europe*, 2005. <http://www.eurydice.org> adresinden 26.05.2012 tarihinde alınmıştır.
- Geçtan, Engin, *Zamane*, Metis Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, 2010.
- Gollob, R.; Krapf, P. & Weidinger, W. (Edit.). *Educating for Democracy: Background Materials on Democratic Citizenship and Human Rights Education for Teachers. Volume 1 of EDC/HRE Volumes I-VI*. Belgium: Council of Europe.
- Gülmez, M., *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*, TODAİ Yayınları, Ankara, 2001.
- Hoskins, B. L. & Mascherini, M., Measuring active Citizenship through the Development of a Composite Indicator, *Social Indicators Research*, 90 (3), 459-488, 2009.
- Huddleston, T., Huddleston Teacher Training in Citizenship Education, *Journal of Social Science Education*, Special Edition: European Year of Citizenship through Education, 2005. <http://www.jsse.org/2005/2005-3/huddleston-teacher-training-in-citizenship-education> adresinden 6.18.2012 tarihinde alınmıştır.
- Huddleston, T. & Kerr, D., (Edit *Making sense of citizenship*, Hodder Education), London, 2006.
- Kabapınar, Y., Ötekinin Penceresinden Duruma Bakmanın Aracı ve Bir Öğretim Yöntemi Olarak Empati. C. Öztürk (Edit.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (3. Baskı). S. 284-293, PegemAkademi, Ankara, 2012.
- Kaboğlu, İ. , *Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı*, Afa Yayınları, İstanbul, 1993.
- Kadioğlu, A., *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*, Metis Yayınları. İstanbul, 2008.
- Kartal, F. (Editör), *Yurttaşlık Tartışmaları: Yeni Yaklaşımlar*, TODAİE, Ankara, 2010.
- Kaya, A. *Ulusal Yurttaşlıktan Çoğul Yurttaşlığa? Yurttaşlık Kuramlarına Eleştirel Bir Yaklaşım*, A. Kaya & G.G. Özdoğan (Editörler), *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar: Göç, Yurttaşlık, İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Küresel Adalet Ve Güvenlik*, s. 149-190, Bağlam Yayıncılık. İstanbul, 2003.

- Kerr, D., *Assessment And Evaluation in Citizenship Education*. Paper Presented at British Council Seminar in Beijing China, July 2002. <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00003464.htm> adresinden 25.6.2012 tarihinde alınmıştır.
- Kuçuradi, İ. , *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.
- Kuçuradi, İ. *İnsan ve Değerleri*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.
- Marshall, T. H. & Bottomore, T., *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Çev. A. Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Michigan Departmernt of Education *Authentic Assessment of Social Studies*, 1998. http://www.michigan.gov/documents/MI_Auth_12350_7.AssmtMan.pdf adresinden 23.12. 2011 tarihinde alınmıştır.
- Osler, A. & Starkey, H., *Changing Citizenship: Democracy and Inclusion in Education*, Open University Press, England, 2005.
- Oxfam GB, *Teaching Contraversial Issues*. Oxfor: UK. Oxfam Development Education Programme, 2006. http://www.oxfam.org.uk/education/teachersupport/cpd/controversial/files/teaching_contraversial_issues.pdf adresinden 21.02.2012 tarihinde alınmıştır.
- Qualifications and Curriculum Authority, *Education for Citizenship and Teaching of Democracy in Schools*, Final Report of The Advisory Group on Citizenship, 1998. http://www.qca.org.uk/libraryAssets/media/6123_crick_report_1998.pdf adresinden 14.04.2009 tarihinde alınmıştır.
- Riley, S. C., *Teacher Perception of The Qualities of Good Citizenship in Comprehensive Secondary Schools in England*, Unpublished Doctoral Dissertation. Seattle Pasific University, 1998. .
- Shelly, G., *Perceptions of The Quaracteristics of Good Citizenship by Secondary Public School Teachers in The State Of Washington*. Unpublished Doctoral Dissertation. Seattle Pasific University, 1998.
- Sönmez, V., *Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Timuroğlu V. , *İnsan Hakları Sözlüğü*, Özkan Matbaacılık, Ankara, 2007.
- Üstel, F., *Yurttaşlık ve Demokrasi*, Dost Kitabevi, Ankara, 1999.
- Üstel, F., *Makbul Vatandaşın Peşinde*, İletişim, İstanbul, 2004.
- Wade, R. C. (Edit.). *Building Bridges: Connecting Classroom and Community through Service Learning in Social Studies*. National Council for The Social Studies, Washington DC, 2000.